

ANTİK YUNAN'DAN YAŞAYAN SÖZLER'DE KADIN WOMAN IN LIVING WORD FROM ANCIENT GREECE

DOI: 10.33404/anasay.1203893

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Hüseyin ÜRETEN*

ÖZ

Bu çalışma, tamamı modern dillere çevrilmiş olan Hesiodos, Aristophanes, Aiskhylos, Sophokles, Euripides, Demokritos ve Phaedrus'un eserlerinin satır aralarında gözümüze çarpan ilginç ve anlamlı sözleri bağlamında antik Hellen kadını konu almaktadır. Çalışmanın belkemiğini antik Hellen dünyasının ünlü şair, yazar, filozof ve ozanlarının eserlerindeki satır aralarında antik Hellen kadını anlatan sözlerin derlendiği “*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*” adlı kitap oluşturmaktadır.

Amacım, hem tematik hem de kronolojik sıraya uyararak, yukarıda adları anılan antikçağın ünlü Hellen şair, yazar, filozof ve ozanların kadın konusundaki düşüncelerini kendi sözleriyle okuyucuya bir kere daha sunmak ve böylece antik Hellen dünyasında kadın konusunda küçük bir gezinti yaptırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Hesiodos, Euripides, Aiskhylos.

1- Makale Geliş Tarihi: 14. 11. 2022 Makale Kabul Tarihi: 20. 02. 2023

* Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskişehir Tarih Anabilim Dalı Başkanı, hureten@adu.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5633-7102>.

ABSTRACT

This study is about the ancient Hellenic woman in the context of the interesting and meaningful words that catch our eye between the lines of the works of Hesiod, Aristophanes, Aeschylus, Sophocles, Euripides, Democritus and Phaedros, all of which have been translated into modern languages. The backbone of the study is the book “*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*”, which is compiled of the words describing the ancient Hellenic woman between the lines in the works of the famous poets, writers, philosophers and bards of the ancient Hellenic world.

My purpose is to present the thoughts of the famous Hellenic poets, writers, philosophers and bards of antiquity, mentioned above on women, in their own words, by following both the thematic and chronological order, and thus to make them take a small tour of women in the ancient Hellenic world.

Keywords: Woman, Hesiodos, Euripides, Aiskhylos.

Giriş

Çalışmanın belkemiğini oluşturan antik dönemin ünlü Hellen şair, yazar, filozof ve ozanlarının yapıtlarındaki satır aralarında gözümüze çarpan ilginç ve anlamlı sözler ışığında antik Hellen toplumundaki kadın algısından bahsetmeden önce, kanımca, çalışmamıza adını da veren “*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*” adlı kitap hakkında kısa bir bilgi vermek gerekir.

2003 yılında Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından Antik Edebiyat ve Kültür Eserler Dizisi altında yayınlanan kitap, bir derleme yapıttır. Derleyenler adına Emre Erten'in Önsöz'de de ifade ettiği gibi, derleyenler alanlarıyla ilgili başka bir konu üzerinde incelemeler yaparken dilimize çevrilmiş birçok antik eserin satır aralarında gözlerine çarpan pek çok konudaki-“ölüm”, “zaman”, “kadınlar”, “dostluk” ve “evlilik” gibi- ilginç ve anlamlı sözleri derlemiş ve bu kitabı ortaya çıkarmışlardır. Kitabı derleyenler, Emre Erten, Emel Karayel ve Vicdan Taşçı'dır. Başka bir deyişle, kitap İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü mezunu üç akademisyen tarafından derlenmiştir. Her üç derleyen de klasik filolog yani Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken'in de tanımladığı üzere, sözcüklerle yaşamı birbirine örebilen insanlar (Dürüşken, 2004, s. 7).

Eser, “*Sunu*” (s. V-VI), “Önsöz” (s. VII-X), “Çalışmada Adı Geçen Antik Kaynaklar” (s. 166-189), “*Kaynakça*” (s. 190-193) ve “*Dizin*” (s. 194-200) ile toplam 62 farklı konudan (s. 1-165) oluşmaktadır. Bu konular arasında, yukarıda da belirttiğimiz

üzere, antik Hellen dünyasının ünlü şair, yazar, filozof ve ozanlarının dilimize çevrilen eserlerinde düşüncelerini belirttikleri ölüm, *zaman*, *kadınlar*, *dostluk*, *evlilik*, *para*, *erdem* ve *tanrılar* gibi birbirinden farklı 62 konu bulunmaktadır. Ancak hemen belirtelim ki, derleyenler antik Hellen dünyasının ünlü şair, yazar, filozof ve ozanların bu konular hakkındaki sözlerini hiçbir yorum yapmadan dilimize çevrilmiş şekliyle yani Türkçe çevirileriyle olduğu gibi vermişlerdir.

Bu çalışmada, yukarıda sözü edilen konulardan yalnızca “kadın” konusuna yer vererek tıpkı derleyenler gibi ben de bir klasik filoloji mezunu olarak dilim döndüğünce bu ünlü antik Hellen şair, yazar, filozof ve ozanların sözleriyle Hellen kadınının yaşamını birbirine örmeye gayret edeceğim. Başka bir deyişle, önce ünlü ozan Hesiodos’un, ardından eski komedyacı Aristophanes’in, ünlü tragedya temsilcileri Aiskhylos, Sophokles ve Euripides’in sonra atomculuk teorisinin gerçek kurucusu Demokritos’un ve son olarak da günümüze yalnızca beş kitabı kalan Thrakialı ozan Phaidros’un dilimize çevrilen yapıtlarının satır aralarında göze çarpan sözlerinden hareketle antik Hellen kadınına bakış açısını ortaya koymaya çalışacağım.

Şimdi, kronolojik sıraya uyarak yukarıda adları anılan bu ünlü Hellen şair, yazar, filozof ve ozanlara, eserlerine, bu eserlerin satır aralarında göze çarpan ve “*Antik Yunan’dan Yaşayan Sözler*” kitabıyla biz okurlara yorumsuz olarak sunulan ilginç ve anlamlı sözler ışığında Hellen kadınına incelemeye geçebiliriz.

Hesiodos/Ἡσίοδος (İÖ yak. 750-650) ve Kadın:

Hellen şiirinin Homeros’tan sonraki ikinci büyük şairi olarak anılan Hesiodos (Ἡσίοδος), Askra’da (Boiotia) doğmuş ve yaklaşık İÖ 700’lü yıllarda yaşamıştır. Kısacası, Homeros ile birlikte erken dönem Hellen epik şiirinin bilinen en önemli temsilcisidir. Nitekim Halikarnassoslu Herodotos, Hellenler için tanrıların soy zincirini düzenleyen, tanrıların sıfatlarını, görevlerini, kendilerine özgü niteliklerini belirten, görünüşlerini anlatan bu iki ozandır, der (Hdt. II.53). Yaşamı hakkında çok fazla bilgiye sahip olunmamasıyla birlikte yaşamı ve kişiliği üzerine ozanın kendisi bize bazı şeyler söyler. Örneğin kardeşi Perses’e denizcilik üstüne bilgiler verirken deniz ticaretiyle geçimini sağlayan babası, çok kar getirmediği için işini bırakıp Aiolia’nın Kyme kentinden göç etmiş, çiftçilik yapmak üzere Boiotia’da Askra kentine yerleşmiştir (Hesiod. İşl. 634-640). Evet, “*Aiolis’teki Kyme’den Boiotia’ya göçtü babam*” diyor Hesiodos. Bu arada kendisi Boiotia’da Askra’da doğmuş olsa da Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat’ın da yazdıkları üzere, dilinden tutun da yapıtlarının bütün özelliklerine kadar Aiolia kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır, çünkü Hesiodos’un soyu Ege’lidir (*Hesiodos’un Eseri ve Kaynakları*, 1977, s. 9).

Gelelim Hesiodos'un kendi yapıtlarında kendi kişiliği üzerine verdiği bilgilere. *Tanruların Doğuşu*'nda şöyle deniyor:

“*Bu güzel ezgiyi onlardan öğrendi Hesiodos bir gün*

Ulu Helikon'un yamaçlarında koyun güderken,

İlkin şu sözleri söylediler bana

Kalkanlı Zeus'un kızları, Olympos'un tanrıçaları...” (Hesiod. *Theog.* 22-25).

Görüldüğü gibi, ozan burada hem adını veriyor hem de “*ben*” diye konuşuyor ve birinci kişi olarak konuşmayı Musa'lara seslenişinin sonuna kadar sürdürüyor.

Hesiodos'un kendi yaşantısı üzerine verdiği en ilginç bilgi, hiç kuşkusuz babası ile ilgili olanıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi “İşler ve Günler” adlı yapıtında, kardeşi Perses'e önce tarım işlerinin nasıl yürütüleceğini öğretir daha sonra da konuyu denizcilığe getirir ve şunları söyler:

“*Babamız gibi yap sen de koca budala Perses,*

O da bir gün daha güzel yaşama umuduyla

Aştı engin denizleri bırakıp ardında

Aiolya'nın Kyme kentini,

Geldi buralara kara gemisiyle.

Bolluktan, zenginlikten, rahattan değil,

Kör olası yoksulluktan kaçıyordu,” (Hesiod. *İşl.* 634-640).

Bu dizeleri yorumlamaya çalışırsak, Hesiodos'un da anlattığı gibi kendisi ve erkek kardeşi Perses'in babaları gemisiyle yük taşıyan bir denizciymiş, ama bu işle geçimini sağlayamadığı için hem yurdundan olmuş hem de meslek değiştirmek zorunda kalarak denizcilikten çiftçiliğe geçmiştir.

Anlaşıldığı üzere, Hesiodos'tan artakalan gerçekten kendisine ait iki büyük şiir vardır. Bunlardan birincisi “İşler ve Günler” (*Ἔργα καὶ Ἡμέραι* [*Erga kai Hemeraï*]) ismini taşır. Çiftçilik, denizcilik, ticaret ya da ev işleri gibi konularda bilgi veren bu yapıt sayesinde biz tarihçiler, Arkaik Çağ'daki günlük yaşam üzerine bilgi sahibi olabilmekteyiz. İkinci eseri olan “*Tanruların Doğuşu*” (*Θεογονία* [*Theogonia*]) ise daha önce Homeros'tan da duyduğumuz Hellen tanrı/tanrıçalar dünyasını düzenlemeye çalışır. Hatta düzenlemekle de kalmaz, zamanının baş konularından biri olan kozmolojik kurguya da katkıda bulunur (*Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, 1977, s. 103-169; *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 390-391 ve *İşler ve Günler – Tanruların Doğuşu*, 2014, s. 13-104).

Hesiodos'un yapıtlarının satır aralarında gözümüze çarpan ilginç ve anlamlı kadını anlatan sözlerine gelince... Şimdi Hesiodos'un iki yapıtını daha yakından izleyerek, satır aralarında geçen sözlerde kadını görelim:

“Ve Zeus... böylesine güzel bir belayı yaratınca

...ölümsüz tanrılar ve ölümlü insanlar

Şaşakaldılar görünce bu aldatıcı güzelliği,

İnsanları baştan çıkaracak olan

Bu derin, bu sonsuz büyü kaynağını,

Çünkü bu kaynaktan çıkmıştır aslında

O kadın dediklerimizin belalı soyu,

O ölümlü insanların baş belası,

Fukaralığa bir türlü alışamaz kadınlar,

Hep bolluktur onların özledikleri.

Nasıl ki arı oğullarının sığındığı yerde

Hep beslerse verimli bal arıları

İşi gücü kötülük olan yaban arılarını.

Bal arıları her gün güneş batıncaya dek

Bembeyaz petekleri öredururken

Ötekiler sığınıp kovanların içine

Başkalarının emeğiyle beslenirler.

İşte bunun gibi bulutlarda gümbürdeyen Zeus

Yarattı baş belası olarak

Kadınlar soyunu ölümlü insanlara,

O kadınlar ki kötülüktür işleri güçleri,

İyiliğe karşı kötülük sağladı onlarla.

Her kim ki sakınır evlenmekten

Kadın derdi sarmamak için başına,

Olmaz olası ihtiyarlık bir geldi mi

Desteksiz kalır yaşlı günlerinde;

Yaşadıkça ekmeksiz kalmaz gerçi,

Ama ölünce varını yoğunu yakınları bölüşür.

Buna karşılık bahtında evlenme olan da

Aklı başında iyi bir kadına düşse bile,

İyi şeyler kadar kötü şeyler de gelir başına;

Hele üstelik çalgının biriyse karısı

Ömrü boyunca kahr çekip canından bezer,

Devasız dertlere düşmüş gibi olur...” (Hesiod. *Theog.* 585-611)

“*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*” kitabında Hesiodos’un *Theogonia*’sından alınan bu dizelerde koyu yazılanlar şairin kadına olan bakışı bağlamında oldukça önemlidir. Pandora’nın betimlendiği bu dizelerde, kadın asalakmış, tembelmiş, kötülükten başka bir şey gelmezmiş elinden, yoksulluğa bir türlü alışamaz, hep bolluğu özlermiş, diyor ozan Hesiodos. Kadının bu kusurlarına, biz Pandora efsanesinden biliyoruz ki, bir de merak eklenince, açmış açma dedikleri kutunun kapağını, böylece dertler, belalar yayılmış dünyaya (Hesiod. *Theog.* 505-570; 570-611; Üreten & Mumcu, 2015, s. 32-52). Görülüyor ki, Hesiodos, Pandora efsanesi ile Pandora’nın kişiliğinde Hellen kadını betimlemiştir. O halde şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, besbelli ki kadına özgü bu nitelikleri bizlere sıralayan Hesiodos, bir kadın düşmanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

En iyisi kadına hiç yanaşmamak, bu derde hiç bulaşmamaktadır. Ancak akılsız Epimetheus ağabeyi Prometheus’un “Zeus’tan armağan alma” öğüdünü hiçe saymış ve bu yüzden hem kendinin hem de insanlığın başına bela getirmiştir.

İşler ve Günler’den öğrenildiğine göre, Hesiodos aynı öğüdü kardeşi Perses’e yineler:

“Takıp takıştırıp kışını sallayıp

Aklını çelmesin kadının biri.

Gözü ambarındadır diller dökerken sana,

Ha kadına güvenmişsin, ha bir hırsıza.” (Hesiod. İşl. 372-375)

Oysa aslında kendisi de kapılmış kadının “o sonsuz büyüüne”. Evet, kadın bir bela, ama onsuz olamayacağına göre, bu konuda kardeşine pratik öğütler vermeden de yapamaz. Nitekim kendi de kadın ve evlilik sorununa değinmek zorunluluğunu duyar ilerde. Bunu bulmak için Hesiodos’un ikinci eserine, “İşler ve Günler’e başvurmamız gerekir yine. Toplam dize sayısı 828 olan bu eserde, (*Theogonia*’nın 1022 idi) ozanın sesi yumuşar, tatlılaşır ve artık kardeşini karşısına alarak ona öğütler vermeye koyulur:

“*Bir evin olsun, bir karın, bir de öküzün*” (Hesiod. İşl. 405).

Bu dizede Hesiodos, kadının “*oikos*” (οἶκος) yani “ev” için olan önemini belirtir. Ancak antik dönemin erkek egemen Hellen toplumunda ikinci sınıf vatandaş konumundaki kadına bu bakış açısıyla, bir erkeğin ev kurabilmesi için bir karısının, bir de öküzünün olmasının yeterli olduğunu ileri sürmüştür.

“*Kız oğlan kızla evlen ki,*

Doğru bildiğin yola sokabilesin onu” (Hesiod. İşl. 698-699).

Biz biliyoruz ki, antik Hellenlerde Homerik toplumdan itibaren evliliklerde karar organı ebeveynlerdir. Evlilik kurumsal olarak en erken dönemlerden itibaren aileler arası bir ticari ilişkiydi, başka bir deyişle, kadın evlilik kurumunu oluşturmada kullanılan ticari bir meta idi. Örneğin Atina’da bir genç kızın bir gençle anlaşip evlenmesi söz konusu dahi değildi. Zira genç kız, kocasını seçmede özgür değildi, bu konuda karar organı babaydı. Öte yandan söz konusu kuralın yanında genç kızın evlenirken annesi gibi bakire (παρθενία) olması da şarttı.

Kadın, evlilik kurumunda bir değişim malı olarak kullanılırken, aslında baba *oikos*undan koca *oikos*una gitmiş oluyordu. Bu durumda da anneleri gibi evin kadınlara özgü bölümünde yani *gynaiikon*’da (γυναικῶν) yaşamak ve çok az dışarı çıkmak zorundaydı.

“*Erkek için en büyük nimet*

İyi bir karısı olmaktır bu dünyada” (Hesiod. İşl. 703-704).

Görülüyor ki, yaşamı ev ile bütünleşen Hellen kadınının önemini gösteren güzel bir söz söyler Hesiodos. Antik Hellen toplumunun en küçük birimi olan *oikos*un temeli evlilik ile atılır. Evlilik yoluyla *oikos*un devamlılığı sağlanır ve kadının yegâne görevi de çocuk doğurarak soyun devamını sağlamaktır. Dolayısıyla antik Hellas’ta kadına salt üreme odaklı yaklaşan bir bakış açısı egemendir, kadının sokağa çıkması dahi yasaktır, hatta kadının bir yabancı ile konuşması bile namus meselesiydi.

Bu arada kocanın *oikos*una girmiş olan kadın, eğer aileye uyum sağlayamazsa, yani iyi bir ev idaresinin gerçekleştirilmesinde üzerine düşen görevleri yerine getiremezse Hesiodos’un anlatımına göre,

“*En büyük mutsuzluk da kötü karısı olmak,*

Bir karı ki boğazından başka şey düşünmez,

Ve erkeği ne kadar güçlü olursa olsun,

Çırağısız yakar onu, erkenden yıpratır” (Hesiod. İşl. 703-705).

Ataerkil yasa ve kuralların geçerli olduğu antik Hellen toplumunda “*oikos*” sözcüğüne yüklenen bu dizelerdeki anlam her ne kadar evin kurucusunun erkek olduğunu yansıtır olsa da ev idaresinde erkek ve kadına düşen görevlerin dağılımında kadının da rolü çok önemliydi! Ancak hemen belirtelim ki, o, bu iş bölümünde doğası gereği kocasının başyardımcısıdır. Nitekim antik Hellen toplumunun kadına verdiği bu rollerde Hesiodos’tan yaklaşık yedi yüzyıl sonra bile bir değişim olmadığının en güzel kanıtını Xenophon’un *Oikonomikos* (Οἰκονομικός) adlı eserinde bulmak mümkündür (Xen. *Oec.* 7.19-25).

Evlilik yaşına gelince, kesin bir kural yoktu (bkz. Şahin, 2013, s. 53-57). Aileler genelde evlilik için kızlarının 14-15 yaşına erişmesini beklemeyi tercih ediyorlardı. Bu konuda Hesiodos, şu öneride bulunur:

“Vakti zamanı gelince evine bir kadın al;

Bu işi ne otuzundan çok sonra yap,

Ne de çok önce, o aradadır zamanı.

Kadın dört yıl genç kız kalıp

Ergenliğinin beşinci yılında evlenmeli.” (Hesiod. İşl. 695-699)

Bu dizelerden anlaşıldığı kadarıyla, Hesiodos’un erkekler için önerdiği evlenme yaşı yaklaşık 30 yaşına doğrudur. Peki, kızlar için önerdiği evlenme yaşı kaçtır? Biz biliyoruz ki, antik Hellas’ta kadın ile erkeğin evlilik yaşları aynı değildir. Hemen belirtelim ki, evlenme yaşı konusunda İÖ 4. yüzyıl filozofları bir kural getirmek istemişlerse de bu öneri hayata geçirilememiştir. Nuran Şahin’in de yazdığı üzere, Aristoteles, Hellas’taki kentler arasında kızların evlilik yaşları konusunda bir mutabakat olmadığını belirterek, Atina’daki uygulama için iki yaştan söz etmiştir: Birincisi yasal evlilik yaşı, diğeri ise gerçek evlilik yaşıdır (2013, s. 54). Sonuç olarak kızların ergenliği erken yaşta tanıdıkları göz önünde bulundurulduğunda, yukarıdaki dizelerin ışığında, Hesiodos’un kızlar için önerdiği evlenme yaşı yaklaşık 16 civarındır.

Ünlü ozan Hesiodos’un ardından eski komedyacı Aristophanes’in de kadınlarla ilgili sözleri çok dikkat çekicidir.

Aristophanes/Ἀριστοφάνης (İÖ yak. 446-386) ve Kadın:

Eski Attika komedyasının temsilcisi olan Aristophanes (Ἀριστοφάνης), Atina'nın Kydathenaion *demosundan* Philippos'un oğluydu. Hayatı üzerine hemen hiçbir şey bilinmiyor. Aigina'da yaşadığı ya da orada arazisi bulunduğu olasıdır. Artakalan 11 oyunu vardır ve 32 kadar komedyasının adlarını bilmekteyiz. Ayrıca oyunlarından çok sayıda parça da elimizdedir (*Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 82-83).

Aristophanes'in (İÖ yak. 446-386) oyun yazarlığı dönemi, Perikles'in ölümünden (İÖ 429) sonraki döneme tekabül etmektedir. Nitekim Perikles'in ölümünden sonra başa geçenlerin çıkarıcı ve ikiyüzlü davranışları Aristophanes'in komedyalarında sık sık yerilir. Yazar, emperyalist demokrasinin içine saplandığı çelişkileri sergiler; savaşın yol açtığı felaketleri, halkın yabancı sefaletini sergiler, yalancı laf ebelerini, çıkarıcı ve soyguncuları, övüngen ve budala generalleri, safsata ve dalkavukluğun kandırdığı Egemen Halk'ın aptallığını âleme rezil eder. Ayrıca yeni eğitim düzeninin kötü yanlarını gözler önüne serer; dilin, eli kolu bağlı halk üzerindeki kör saltanatını aşağılayıcı sözle saptar (Bonnard, 2004b, s. 218). Özellikle Peloponnesos Savaşı (İÖ 431-404) esnasında savaş çığırıklığı yapan kişileri "Barış Üçlemesi" diye adlandırılan yapıtlarında alaya alır (Akyüz, 2015, s. 127vd). Bu üçleme yazarın "Ἀχαρνεῖς/Kömürçüler" (İÖ 425), "Εἰρήνη/Barış" (İÖ 421) ve "Λυσιστράτη/Lysistrata" ya da "Kadınlar Savaşı" (İÖ 414/1) adlı oyunlarından oluşmaktadır. Ama bunları yaparken gülmekten ve sahneyi akrobat taklalarıyla doldurmaktan da geri kalmaz.

"*Akharnailılar* (Ἀχαρνεῖς/Kömürçüler)", Aristophanes'in eksiksiz biçimde günümüze kalmış 11 komedyasının ilkidir. Savaş çilgınlığını hedef alan oyunun çift kahramanı Dikaipolis, Spartalılarla kendi adına bir barış antlaşması yapmayı başarır. Dikaipolis'in özel pazar yerinde geçen iki sahnede kaba bir güldürü anlayışı ağırlıktadır. İlkinde yoksul bir Megaralı iki kızını açlıktan ölmeleri için domuz kılığına sokarak satar. Ötekindeyse gerçekten bir Atina ürünü arayan varlıklı bir Boiotialı, bir muhbir satın alır. Yaklaşık dört yıl sonra yazdığı "*Barış* (Εἰρήνη)" adlı komedyaya, savaş politikası uygulayan Atinalı Kleon ve Spartalı Brasidas'ın savaşta ölmelerinden yedi ay sonra Atina-Sparta Savaşı'nı altı yıl için askıya alan Nikias Barışı'nın (İÖ 421) gerçekleşmesinden birkaç hafta önce sahnelenmiştir. Komedyanın ana temasını Zeus tarafından bir mağaraya kapattırılan Εἰρήνη'nin kurtarılması oluşturur. Atinalıların İÖ 413'te Sicilia'da yenilmelerinden sonra ve Atina'daki ayaklanmadan önce, Sparta ile barışa hazır bir oligarşik rejim kurulduğunda yazılmış olan "*Kadınlar Savaşı*" ya da "*Lysistrata* (Λυσιστράτη)" yapıtında ise Atinalı kadınlar, Lysistrata'nın öncülüğünde Akropolis ile Atina hazinesini ele geçirerek Hellas'taki tüm kadınlarla birlikte, erkekler barış yapıncaya değin cinsel greve giderler (Bkz., *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 82; Güzel, 2015, s. 505-552).

Bu cümleden olmak üzere, şimdi, burada “*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*” kitabının kılavuzluğunda, “Λυσιστράτη/*Lysistrata*” ya da “*Kadınlar Savaşı*” adlı komedyanın satır aralarında Hellen kadını anlatan şu sözlere yer vermek isterim:

“Böyle parlak işleri kadınlardan nasıl beklersin?

Akıllı kişilerin işleri bunlar.

Bizim işimiz gücümüz boya sürünmek,

Takıp takıştırmak, sarı fistan, süslü pabuç edinmek.” (Aristop. *Lysist.* 45-48)

Kleonike'nin bu konuşması üzerine Lysistrata şu sözleri söyler:

“İşte bunlar bizi kurtaracak:

O sarı fistanlıklar, o kokular,

O süslü sandallar, o incecik gömlekler...” (Aristop. *Lysist.* 49-51).

Biz biliyoruz ki, oyunun ilk sahnelerinde kadınlar kendi aralarında konuşmaktadırlar. Dolayısıyla bu örnekte de olduğu gibi kadınların kendileri hakkındaki konuşmalar antik Hellen kadınının toplumdaki yerinin ortaya konması açısından oldukça önemlidir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür...

Örneğin Lysistrata ile arabulucu olarak gönderilen bir müfettiş arasında geçen bir konuşmada, Şahin'in de yazdığı üzere, müfettişin Lysistrata'nın söylemlerini çok ağır bulduğunu söylemesi, genç kadını kızdırır ve onu çok sert bir şekilde paylar. Aralarında da şu konuşma geçer:

Müfettiş:

“Lanet olası, susması gereken ben miyim sen misin? Başı bağlı olan kim? Seni hemen öldürmek gerekir!”

Lysistrata:

“Susmamı gerektiren şey bu kekryphalos ise al bunu sana veriyorum: ört başını ve sus!”

Anlaşıldığı kadarıyla, Aristophanes'in bu sözleri kadın ve erkeğe özgü işlere en güzel örnektir (Şahin, 2013, s. 16).

Bu yapıt, savaştan yıpranmış barış isteyen Atinalı ve Spartalı kadınların Lysistrata önderliğindeki başkaldırının öyküsüdür, konuşmalar da İÖ 5. yüzyıl Hellas'ındaki kadına bakış açısını yansıtmaktadır (Güzel, 2015, s. 505-552).

Öte yandan, Kleonike'nin de bir müfettişe söylediği “Şu iğ ile şu sepeti de al. Sonra, kemerinin plilerini topla, ağzında bakla çiğneyerek, dokuma yapmaya başla. Savaş kadınların işleri olacaktır.” şeklindeki sözleri de salt dokuma işçisi olarak algılanan kadının bir tür başkaldırısıdır (Şahin, 2013, s. 16-17).

Bilindiği üzere, sonunda barış kazanır ve hem iki cins, hem de savaştan halklar şarkılar söyleyerek birbirleriyle barışırlar. Nitekim yaklaşık 30 yıl süren Peloponnesos Savaşı (İÖ 431-404) onu etkilemiş ve sarsmıştır. Sarsılan Atina toplumu, köleleştirilen Hellenler, ekonomik düzensizliğin verdiği yıkımlar, yıkımdan beslenen kişiler onun hedefindedir. Bu nedenle de yaşadığı dönem boyunca eserlerinde Hellen toplumu üzerinden tek bir şeyin peşinde koşmuştur: Barış. Kendi değer yargılarının bütünlüğü içinde toplumu bozduğunu düşündüğü herkese komedileri ile savaş açar. Bu savaşın hedefine demagogları, sofistleri, Sokrates'i, nihayetinde de yozlaşmış bulduğu demokrasiyi koymaktan çekinmemiştir. Özetle Aristophanes, barış kavramını dile getirir ve savaşa karşı çıkar. (Akyüz, 2015, s. 127).

Tragedya (Yazarları) ve Kadın:

Hellenlerin yaratımları arasında belki de en önemli ve en gözü pek olan tragedyalara bakacak olursak. Atinalı ünlü tragedya yazarları Aiskhylos/**Αἰσχύλος** (İÖ 525-456), Sophokles/**Σοφοκλῆς** (İÖ yak. 496-406) ve Euripides/**Εὐριπίδης**'in/ (İÖ yak. 485-406) de antik Hellen kadınına ve onun sorunlarına duyarlı yaklaştıkları bilinir.

Gerçekten de bu ünlü tragedya temsilcileri, Klasik Dönem'in eşliğinde tanrısal dünyayı insanların toplumuna katmak için tragedyadan önceki şiirin çabasını yeniden ele alarak sürdürmüşler ve başyapıtlarını üretmişlerdir. Bu arada hemen belirtmek isterim ki, tragedyanın Dionysos için yapılan şenliklerden doğduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla edebiyatın önemli bir türünü oluşturan ve “keçi şarkısı” anlamına gelen tragedya, Hellence **τραγωδία** (tragodia) dişi cins isimden gelir. Başka bir deyişle, **τράγος** (ou, ó), “keçi” ve **ὄδη** (ñs, ñ) “şarkı, ezgi” sözcüklerinin birleşmesiyle “keçilerin şarkısı/ezgisi” anlamına gelir. Önceleri tragedyada teke postuyla **στάυρος** (ou, ó) yani satyros/satir kılığına girmiş **χορός** (ou, ó) khoros/koro şarkıları yer alıyordu. Fakat zamanla Dionysos ile ilgili unsurlar azalmıştır.

En ünlü tragedya temsilcileri arasında yukarıda da belirttiğimiz gibi, Aiskhylos, Sophokles ve Euripides başta gelmektedir (Tekin, 2011, s. 110). Peki, bu üç tragedya yazarının da dilimize çevrilen yapıtlarının satır aralarında kadını anlatan sözler nelerdir?

Aiskhylos/Αἰσχύλος ve Kadın:

Yapıtları günümüze kalan en eski Hellen tragedya ozanı Aiskhylos/Αἰσχύλος (İÖ 525-456), Atina yakınlarında Eleusis'te doğmuştur. Soylu bir aileye mensuptu. Gençliğinde Atina'da *tyranlık* yönetiminin sonuna, olgunluk çağında demokrasinin gelişmesine tanıklık etmiştir. Pers Savaşları'na (İÖ 499-448) katılmış: İÖ 490'da –kardeşinin öldüğü- Marathon ve büyük olasılıkla İÖ 480'de Salamis savaşlarında çarpışmıştır. Söylendiğine göre, bir ara Eleusis gizli tapımlarını (Sina, 2004, s. 37-52) açığa vurduğu suçlamasıyla mahkemeye verilmiş ama aklanmayı başarmıştır. *Tyran* I. Hieron'un çağrısı üzerine birkaç kez Syrakusai'ya gitmiş; Sicilia'da Gela'da da ölmüştür (İÖ 456). Ölümünden kısa süre sonra, her kim onun oyunlarını sahnelemek isterse ona “bir koro sağlanması” karara bağlanarak eşsiz bir biçimde onurlandırılmıştır. Euphorion adında bir oğlu vardı, o da babası gibi tragedya ozanıydı.

Aiskhylos'a genelde Hellen tragedyasının gerçek kurucusu gözüyle bakılır. Nedeni, oyuncu sayısını ikiye çıkarması, koronun oynadığı rolü kısıtlaması, bu sayede gerçek anlamda bir diyaloga ve dramatik aksiyona olanak sağlamasıdır. Ozan (satyr oyunları dâhil) 80 ya da 90 kadar oyun yazmıştır. İlk zaferini İÖ 484 oyun yazarlığı yarışmasında kazanmış, sağlığında en az 13 kez birincilik almıştır. İlk zamanlar, rakipleri Pratinos, Phnikos ve Atinalı Khoirilos'tu, sonra İÖ 468'de onu yenilgiye uğratan Sophokles rakibi olmuştur.

Aiskhylos'un artakalan yedi oyunu vardır, altısı ödül kazanmış dörtlemelere aittir. Sahneleniş tarihlerine göre sıralamak gerekirse bunlar: İÖ 472'de *Persler* (Πέρσαι [Persai]), İÖ 467'de *Thebai'ye Karşı Yediler* (Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας [Hepta epi Thēbas]) ve İÖ 458'de *Oresteia* (Ὀρέστεια) üçlemesidir. Söz konusu üçleme: *Agamemnon* (Ἀγαμέμνων), *Khoephoroi* (Χοηφόροι) ve *Eumenides* (Εὐμενίδες)'i içerir. *Oresteia*'nın üç tragedyasından birincisi *Agamemnon*'dur. Bunun konusu Mykenai kralı Agamemnon'un Troia'dan zaferle dönüşü sonrasında, karısı Klytaimnestra tarafından öldürülmesidir. İkincisinin adı *Khoephoroi*'dur. Bu tragedya, Agamemnon'un oğlu Orestes'in, babasının katili olan, öz annesi Klytaimnestra'dan nasıl intikam aldığını, onu nasıl öldürdüğünü, böylece kendisinin de nasıl tanrı/tanrıçaların gazabına uğradığını gösterir. *Eumenides* adını taşıyan üçüncü eserde ise Orestes'in intikam tanrıçaları olan Erinylerce kovalandığını görürüz; Orestes, Atinalı yargıçlar mahkemesine çıkar ve sonunda aklanır hem insanlar hem tanrı/tanrıçalarla barıştırılır. Erinyeler bile iyilikçi tanrıçalar haline gelirler; yeni adları olan Eumenides'in anlamı da budur zaten (Bonnard, 2004'a, s. 205-206). *Yalvaran Kadınlar* (Ἰκέτιδες [Hiketides]), bazı arkaik

özellikleri nedeniyle ilk oyunlarından biri sanılmaktaydı. Ozanın artakalan diğer oyunu *Zincire Vurulmuş Prometheus* (Προμηθεὺς Δεσμώτης [Promētheús Desmōtēs]), öteki oyunlarında bulunmayan birçok özellik taşır. Yazılış tarihi kesin değildir, ama bir erken dönem yapıtına benzememektedir (*Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 23)

Şimdi gelelim Aiskhylos'un "*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*" kitabında da geçen "*Agamemnon*" adlı tragedyasında kadını anlatan dizisine:

"...Sadece kadınların yürekleri çabucak inanıp heyecana kapılabilir..." (Aiskhy. *Agamem*. 593).

Tragedyanın konusunu özetleyecek olursak; "*Yıllar süren Troia Savaşı'nın zaferle bittiği haberi saraya, Kraliçe Klytaimnestra'ya gelir. Sonra da Troia'nın fatihi Kral Agamemnon sarayına döner. Klytaimnestra'nın Agamemnon ile ilgili planları vardır ve onun gözünü boyamak için kocasını tanrılara layık kırmızı halılarla karşılar. Savaşa giderken, rüzgârların esmesi için kızları Iphigeneia'yı Tanrıça Artemis'e kurban eden Agamemnon, bir de üstüne savaş ganimeti olarak Cassandra'yı yanında getirmiştir. Klytaimnestra ise kocası yokken, kocasının tahtında her zaman gözü olan, kocasının kuzeni Aigisthos ile gizlice birlikte olmaya başlamıştır. Kocasının onları öldürmesinden korkan Klytaimnestra, kocasını ve Cassandra'yı önce saraya alır sonra da onları öldürür. Kocasını bir adak hayvanını kurban eder gibi, kızının intikamını alırcasına katleder. Saray, kendisine ve sevgilisine kalır. Klytaimnestra, sevgilisi Aigisthos ile birlikte olmaya başlayınca oğlu Orestes'in kendisine saldırmasından ve aynı zamanda onun zarar görmesinden de korktuğu için, oğlunu başka bir şehre yollar. Diğer kızı Elektra'yı da tahta varis doğurmasını diye bir çiftçi ile evlendirir.*" (Aiskhy. *Agamem*.)

Herkesçe bilinmektedir ki, yapıtın özeti budur, bir cinayet tragedyasıdır, bununla birlikte *Kroephoroi* intikam, *Eumenides* ise yargılama ve bağışlama tragedyasıdır. *Trilogianın* yani *Oresteia* üçlemesinin tamamı sadece son halkaları Agamemnon ile Orestes olan bir kıyıci krallar ailesinde, Atreusoğulları ailesinde ortaya çıkan tanrısal eylemi gösterir. Bu tanrısal eylem, Atreusoğullarını yok etmeye kararlı korkunç bir kader işi olarak sunulur. Ama yine de bu kader, insanların eseridir: Eğer insanlar birbirini doğuran kendi kabahatleriyle kendi suçları ile kader denen şeyi beslemeselerdi bu tanrısal eylem meydana gelmez ya da güçsüz kalırdı. Genel anlam budur, güzelliği budur, verdiği umut da budur.

Şunu söyleyebiliriz ki, üç tragedyanın ortak tek kişiliği Klytaimnestra'dır. O, üçlemede eş nefretinin korkunç bir figürü olarak çizilmiştir. O, Agamemnon'un Tro-

ia'ya giderken -Menelaos'a kendisini aldatan güzel karısını geri vermekten başka amacı olmayan bu saçma savaşta, zaferi kazanmak için- bir bilicinin sözleri üzerine, kızı Iphigeneia'yı boğazlamaktan çekinmediğini, kocasının on yıllık yokluğu boyunca, hiç unutmamıştır, unutmaması da doğaldır. Klytaimnestra bu on yıl boyunca tatlı intikam saatini bekleyerek hincını bileyip durmuştur.

Ama Klytaimnestra'nın başka nefret ve öldürme nedenleri de vardır. O, bu nedenleri kendi kabahatlerinden çekip çıkarır. Başka bir deyişle, o, kocasının yokluğunda krallık yatağına “*bir aslan ama alçak bir aslan*” almıştır; bu aslan, askerler dövuşürken “*efendi savaştan dönesiye dek, onun yatağında yan gelip yatarak*” yuvada kalmıştır. Kraliçe avucuna aldığı bu küstah ödleği tutkuyla sever: Cinayetden sonra Klytaimnestra, bunu utanmadan zaferle, koro önünde haykıracaktır. Aigisthos onun intikamıdır: Agamemnon “*Ilion'da Khryseis'in tadını çıkarmıştı*” şimdi de Priamos'un kızı Cassandra'yı, bilici Cassandra'yı evine getirmekle ve kendisinden üstün tuttuğu güzel tutsağa iyi davranmasını öğütlemekle ona hakaret etmekteydi (Şahin, 2013, s. 21). Cassandra'yı öldürmek “*onun intikam zevkine çeşni katacaktır*”.

Görebildiğimiz kadarıyla, Klytaimnestra başta gelen bir kadındır, “*erkek iradeli bir kadın*” der şair. Ustalıkli bir tuzak kurmuş ve iblisçe bir oyun oynamıştır. Kocasının dönüşünden gecikmeden haberdar olmak için, Troia'dan Mykenai'ya kadar Ege Adaları arasında ve Hellas kıyılarında tam bir ışıklı işaret zinciri kurmuştur; bu zincir Ilion'un alındığı haberini bir gecede ona ulaştıracaktır. Böylece, her olaya hazır Klytaimnestra, şehrin ileri gelen kişilerinin korosu önünde, kocasının döndüğünü görmekten mutlu, sadık ve onu seven eş gibi görünür. Agamemnon karaya çıkınca, o hem kralın hem de halkın önünde aynı ikiyüzlü komediyi tekrarlar ve kocasını sarayına davet eder; sarayda onu konuksever bir banyo beklemektedir –Klytaimnestra onu bu banyo teknesinden çıkarken, silahsız ve uzattığı çarşafın içinde kolları kımıldamazken öldürecek tir- (Bonnard, 2004a, s. 206-208).

Sonuçta, Aiskhylos'un bu kadar güzel bir *triologia* –Oresteia üçlemesi- yaratmasına içindeki hangi derin kaynağın, hangi yeteneğın izin verdiği araştırılırsa, sanırım şöyle denecektir: Aiskhylos, bir savaşçıdır; Marathon ve Salamis savaşçısıdır, anlatım araçlarının mükemmel bir ustası olarak, yıkılmış tragedyayı bildiğimiz biçimiyle yeniden kurmuştur. Ama onu önce bir çatışma olarak kurmuştur. Ayrıca, çarpıcı görsel efektlere, mekanik düzeneklere karşı da bir düşkünlüğü vardır. Uzun ve görkemli betimlemelerinde, *Persler*'de Salamis Savaşı'nı olduğu gibi, çalışmamızda kadınlı ilgili dizeyi incelediğimiz, *Oresteia* üçlemesinin ilki olan *Agamemnon*'da Troia'nın düşüşünü öykülerken de benzer bir eğilim sergilemiştir.

Sophokles/Σοφοκλῆς ve Kadın:

Attika tragedyasının en büyük ozanlarından biri olan Sophokles/Σοφοκλῆς (İÖ 496-406/5), Atina yakınlarında Kolonos'ta doğmuştur. Varlıklı bir adamın, zırh yapımcısı Sophilos'un oğluydu. Ozanın antikçağda kaleme alınan yaşamı, hakkında bol miktarda bilgi verse de bu bilgilerin çoğu kuşkusuz güvenilirlikten uzaktır. Sophokles güzelliğiyle, müzik ve dans yeteneğiyle erken yaşta dikkat çekmiştir. İlk gençlik çağında, Hellenlerin Perslere karşı İÖ 480'de Salamis'te kazandığı zafer onuruna ilahi (παιάν [*paian*]) söyleyen koroyu yönetmiştir. Tragedya yarışmalarında ilk zaferini İÖ 468'deki Büyük Dionysia'da kazanmış, yarışmalara daha ilk katılışında Aiskhylos'u alt ettiği söylenmiştir. Gençlik dönemi, Atina'nın egemenlik alanını genişletmesiyle çakışmıştır. Siyaset dünyasında, bilindiği kadarıyla, etkin bir rol oynamamış olsa da Samos Adası ayaklanmasını bastırmada yardım için İÖ 440'ta Perikles, sonra Nikias ile birlikte iki kez komutan (στρατήγος [*strategos*]) seçilmiştir. Sicilia Seferi'nin İÖ 413'te başarısızlığa uğramasından sonra da bunalımı çözmek için atanan kurulun üyeleri arasında yer almıştır.

İki oğlu vardı: Nikostrate'den doğma tragedya ozanı Iophon ile Sikyonlu Theoris'ten doğma Ariston. Sophokles, Asklepios'un Hellen tanrı(ça)ları arasına alınmasında gösterdiği dindarlık nedeniyle ölümünden sonra bir yarı tanrı gibi ululanmıştır. Nitekim oyunlarında, göreneksel ama derinden hissedilen bir dindarlık sergilenir, tanrı/tanrıçaların insan hayatında ilahi adaleti sağladığı, bilgelerin ellerinden geldiğince tanrı/tanrıçaların iradesi doğrultusunda davrandığı dile getirilir (*Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 874-876; Bonnard, 2004b, s. 101).

Sophokles'in 130 oyun yazdığı söylenir, daha sonra bunlardan yedisinin onun yapıtı olmadığı kanısına varılmıştır. Sophokles, *tetralogialarıyla* yani dörtlemeleriyle oyun yazarlığı yarışmalarında 24 kez birincilik almış, geri kalan yarışmalarda ise hep ikinci gelmiştir ve hiçbir zaman üçüncü olmamıştır. Günümüze ne yazık ki, yedi tragedyası kalmıştır: Antigone (Ἀντιγόνη), Trakhisli Kadınlar (Τραχινιαί), Aias (Αἴας), Kral Oidipous (Οἰδίπους Τύραννος), Elektra (Ἠλέκτρα), Philoktetes (Φιλοκτήτης) ve Oidipous Kolonos'ta (Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ).

Denildiğine göre Sophokles, kendisinin insanları olmaları gerektiği gibi, Euripides'in ise oldukları gibi gösterdiğinin farkındaydı. Yine de Sophokles, oyun kişilerini tamamıyla idealleştirmemiş, onların insana özgü yanlarını açıkça ortaya koymuştur. Kadın ve erkek kahramanlarını onları eyleme zorlayan durumlar içine sokmuş, onlar da çoğunlukla büyük acılara yol açan eylemleriyle kişiliklerindeki yiğitliği açığa vur-

muşlar. Bu nedenle de diğer tragedya ozanlarından daha çok Sophokles'in kadın ve erkek kahramanları, yaratılışları gereği olaylar dizisini başlattıkları, ellerinden başka türlü davranmak gelmediği izlenimini uyandırmışlardır. Bu noktada, ozanın günümüze kadar gelen yedi tragedyasına bakacak olursak; *Aias*, *Antigone* ve *Trakhisli Kadınlar*'da baş oyun kişisi oyunun sonundan epey önce öldüğü, olaylar dizisi bir başka yön aldığı zaman kaçınılmaz olarak gerilimde bir gevşeme hissedilir. Ama yine de bu oyunlardaki bitiş ya da çözüm bölümü, daha önce olup bitenlerden ister istemez çıkıyor gibi görünmektedir. Öte yandan diğer oyunlarda olay (aksiyon) birliği eksiksizdir. Özellikle *Kral Oidipous*'ta olaylar dizisi şaşırtıcı bir ustalikle kuruludur ve hızla ilerler (*Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 876).

Bu cümleden hareketle, şimdi gelelim Sophokles'in "*Kral Oidipous*" adlı tragedyasının satır aralarında göze çarpan ve kadını anlatan sözüne:

"...*Kadınlar kendilerini beğenmiş mahlûklardır...*" (Soph. *Oidip. Tyran.*)

Bu ifadenin geçtiği "*Kral Oidipous*" tragedyası, olayların gelişim sıralaması dikkate alındığında, Sophokles'in "*Oidipous*" ya da "*Thebai*" olarak bilinen üçlemesinin ilkidir. Diğerleri "*Oidipous Kolonos'ta*" ve "*Antigone*" tragedyalarıdır. Bu üç oyunun konusu, Oidipous efsanesidir başka bir deyişle, ozanın uzun süren ve dinç geçen yaşlılığı boyunca onunla birlikte yol almış bir efsanedir. Sophokles, 15 yıl arayla Oidipous efsanesi ile iki kez mücadeleye girmiştir. İÖ 420 yılında "*Kral Oidipous*"u yazmıştır, bu sırada 75 yaşındadır, İÖ 405'te de 90 yaşında, hemen hemen aynı konuyu, sanki ona vermiş olduğu çözüm hakkında hala duraksar gibi, yeni bir biçim altında yeniden ele almış ve "*Oidipous Kolonos'ta*" oyununu yazmıştır (Budak, 2017, s. 60-88).

Sophokles'in işlediği haliyle Oidipous efsanesinin özeti şu şekildedir: Olaylar Boiotia'daki Thebai kentinde meydana gelmiştir. Bu kentin kurucusu ve kralı Kadmos'tur. Kadmos'un oğlu Polydoros, onun oğlu Labdakos, Labdakos'un oğlu da Laios'tu. Laios, Homerik tradisyonda adı Epikaste olarak geçen Iokaste ile evlenmiş ve bir oğulları olmuştur. Tanrı Apollon, geleceği görmüş ve şu kehanette bulunmuştur: "*Bu çocuk ilerde babasını öldürüp annesiyle evlenecek*". Böylesi bir yazgıyı engellemek isteyen Laios ile karısı, kendi elleriyle çocuğu öldürememişler, kaçmasın diye de ayaklarını bağlayarak Kitharion Dağı'na bırakması için bir çobana vermişlerdir. Çoban çocuğa acımış, onu Korinthoslu bir köylüye teslim etmiştir. Korinthoslu köylü de onu, çocukları olmayan Korinthos kralı Polybos ile karısı Merope'ye vermiştir. Kral ile karısı, çocuğu evlat edinmişler ve bağlı olduğu için ayakları şişen çocuğa da "*Oidipous*" adını vermişlerdir. Oidipous, Polybos'un sarayında büyümüş ve Merope ile Polybos'u anne babası bilmiştir.

Bir gün, bir tartışma sırasında kendisine “uydurma evlat” denildiği için hakarete uğradığını düşünmüş ve içine bir şüphe düşmüş. Bunun üzerine Delphoi’ye gitmiş ve Apollon’un kâhinine danışmıştır. Kâhin ona babasını öldüreceğini ve annesiyle evleneceğini bildirmiş, ancak gerçekte kimin oğlu olduğunu söylememiştir. Oidipous, dehşete düşmüş ve kendisini bekleyen bu yazgıdan kurtulmak için hemen Korinthos’u terk etmiştir. Fakat başına gelecek felaketler de bundan sonra başlamıştır...

Gerçekten, Apollon’un bildirmiş olduğu bütün felaketler Oidipous’un başına gelir. Oidipous, babası olduğunu bilmeden onu öldürür; istemeden annesiyle evlenir. Tanrı(ça)lar onu bu suçlardan ötürü cezalandırırlar; oysa tanrı(ça)lar daha o doğmadan yazgısını bu suçlara yöneltmişlerdir. Oidipous, tanrı(ça)lardan bağış diler... Özetle, garip din, kaba ahlak, inanılmaz durumlar, keyfi psikoloji (Bonnard, 2004b, s. 100, 108-120; Grimal, 1997, s. 563-567; Budak, 2017, s. 62-63).

İşte, Sophokles halkına bu tuhaf öyküyü, bu utanılacak efsaneyi anlatmak istemiştir. Oidipous tragedyası, anlaşıldığı kadarıyla, insanın trajedisidir. Ancak kadın konusunda baktığımızda belli bir karakteri ve kendi iç tartışması olan tek bir insanın trajedisi değildir. Çatışma ve şiddet öğelerinin yoğunluğu dikkat çeker. Bu kolektif çatışma ve şiddet öğelerinden kadınlar da muaf olmamıştır. Örneğin Iokaste ya da Epikaste, birinci evliliğini Laios ile yapmış ve ondan Oidipous’u dünyaya getirmiştir. Daha sonra ne o oğlunu, ne de oğlu onu tanıdığı için Oidipous ile evlenmiş ve ondan birçok çocuğu olmuştur. Bu olaylardan sonra da Iokaste, evliliğinin ensest olduğunu öğrenince kendisini asmıştır.

Görülüyor ki, hiçbir antik tragedya bundan daha az psikolojik değildir, hiçbirisi daha fazla felsefi değildir. Ozanın tragedyasında bize açıkladığı bilgiler budur.

Euripides/Εὐριπίδης ve Kadın:

Üç büyük Atinalı tragedya ozanının en genci olan Euripides/Εὐριπίδης’in (İÖ yak. 485-406) yaşamına ilişkin güvenilir bilgiler azdır. Hakkında anlatılan anekdotların çoğu sonuçta komedy ozanlarının düşmanca alaylarından, örneğin annesinin pazarda şifalı otlar sattığına göndermelerden kaynaklanır. Oyunlarını Salamis’te bir mağarada yazdığı söylentisi, yalnızlığı sevdiği konusunda diğer anlatılanları doğrulamaktadır. Euripides de siyaset dünyasının önde gelen bir kişisi değildi. Halk onun sofistlerle ilişkisi olduğu kanısındaydı nitekim yapıtlarında sofistlerin etkisini ayırımsamak mümkündür. Anaksagoras’ı, Sokrates’i ve Protagoras’ı tanıdığı söyleniyordu.

Euripides, oyun yazarlığı yarışmasında *Hippolytos*’u (Ἰππόλυτος [Hippolytos]) içeren üçlemesiyle İÖ 428’de birinciliği almış, *Bakkhai* (Βάκχαι [Bakhalar]) ve *Iphi-*

geneia en Taurois'i (Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις [Iphigeneia Tauris'te]) içeren üçlemeyle de ölümünden sonra zafer kazanmış. İÖ 408 dolaylarında, denilenlere bakılırsa beğenilmemenin küskünlüğü içinde Atina'dan ayrılmış, Makedonia Kralı Arkhelaos'un sarayına çekilmiş ve konuğu olduğu kral Arkhelaos'un ülkesinde ölmüştür (Bonnard, 2004c, s. 39). 75 yaşındaydı, ölümü İÖ 406 Dionysia'sından az önceye rastlar, şenliğin *proagonunda* Sophokles ölen Euripides'in anısına tragedyasının korusunu başlarında çelenkler olmaksızın sahneye çıkarmıştır.

Euripides'in yazdığı söylenen 92 oyundan 19'u elimizdedir. 80 kadarının da başlıkları bilinmektedir. Elimizdeki oyunlar iki gruba ayrılır: 1)- Büyük olasılıkla İS 200 dolaylarında yapılan ve on oyun içeren bir seçme oyunlar derlemesi, σκολιόν – el yazmaları kenarına düşülmüş notlar- ile birlikte günümüze gelen oyunlar: *Alkestis* (Ἀλκίστis), *Medeia* (Μήδεια), *Andromakhe* (Ἀνδρομάχη), *Hekabe* (Ἑκάβη), *Troades* (Τρωάδες), *Phoinissai* (Φοίνισσαι), *Orestes* (Ὀρέστης), *Bakkhai* (Βάκχαι), *Rhesos* (Ῥήσος). 2)- Yapıtlarının alfabetik düzenlemesinin bir bölümü, adları Hellen harfleri H/η (eta) ile K/κ (kappa) arası harflerle başlayan oyunlar. Bu oyunlar da şunlardır: Ἑλένη (*Helene*), Ἡλέκτρα (*Elektra*), Ἡρακλεΐδαι (*Herakleidai*), Ἡρακλῆς μαινόμενος (*Herakles Mainomenos*), Ἰκέτιδες (*Hiketides*), Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι (*Iphigeneia en Aulidi*), Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις (*Iphigeneia en Taurois*), Ἴων (*Ion*), Κύκλωψ (*Kyklops*). Euripides'in bu ikinci gruptaki bazı oyunları belli bir amaçla, örneğin bir okul izlencesi için seçilmiş oyunlar değildir, bunlar daha çok onun kendine has özelliklerini yansıtan bir seçme olarak değerlendirilebilir (*Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 307-308.).

“*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*” adlı eserde, Euripides'in ikinci grupta yer alan yani “H/η” (eta) harfi ile başlayan yapıtlarından olan “Ἡρακλῆς μαινόμενος” (Herakles Mainomenos [Herakles'in Çılgınlığı]) adlı tragedyasında, kadın şu sözle dile getirilmiştir:

“*Kadın kısmı, erkek kadar acısını gizlemesini bilemez.*” (Eurip. *Herak.* 535)

“Herakles'in Çılgınlığı” mitosu, adından da anlaşılacağı üzere, antik Hellen toplumunda çok iyi bilinen bir söylenceyi, Hera'nın Herakles'i kendisine olan nefretinden dolayı geçici bir çılgınlık krizine sokması sonrası Herakles'in çılgınlık içinde Thebai kralı Kreon'un büyük kızı Megara'dan olan çocuklarını oklarla öldürmesini konu almaktadır (Grimal, 1997, s. 255-256). Herakles, on iki görevi nedeniyle Hades'e inmiştir. Bu esnada karısı Megara, üç oğlu ve babası Amhitryon zamanında kayınpederini öldürmüş ve sürülmüştür. Herakles, Thebai'nin kralı Kreon'un kızı Megara ile evlenmişti. Ancak Herakles'in yokluğunda şehirdeki isyanlardan faydalanan Euboialı

Lykos, Kreon'u öldürmüştür ve tahta geçmiştir. Herakles'in çocuklarının intikam almasından korktuğundan onları da öldürmek istemektedir. Bu yüzden Amphitryon, Megara ve çocuklar Zeus sunağına sığınmışlardır. Amphitryon ve Megara kaderlerine razı olurlar ve cenazelerine hazırlanmak için izin isterler. Lykos bunu kabul eder. Megara hala kocasının dönmesi için tanrılara yalvarmaktadır. Amphitryon da Zeus'a kızgındır.

Herakles, Hades görevinden sağ salım döner ve ailesini idam edilmek üzereyken bulur. Zamanında Thebai halkını Minyailerden kurtarmasına rağmen, halkın bu idama ses çıkarmamasına da çok kızar. Böylece Lykos'u öldürür. O esnada sahneye Lyssa ve Iris girer. Zeus, Herakles'in görevleri esnasında Hera'dan ona dokunmamasını istemiştir. Ancak görevler bittiğine göre artık Hera, Herakles'ten intikamını alabilecektir. Iris, Hera'nın ulağı olarak Lyssa'dan Herakles'i delirterek çocuklarını öldürmesini ister. Lyssa, Hellas'ı bütün canavarlardan ve belalardan kurtaran Herakles'e bunun haksızlık olduğunu düşünmektedir, ama yine de görevi kabul eder. Lykos'un cinayetinden sonra sarayı arındırma töreni yaparken, Herakles çıldırır. Ona, on iki görevi veren kral Eurytheus'u öldürmeden cenaze ateşini söndürmek istemediğini söyler ve sanırlarla Eurytheus'un sarayına gittiğini zanneder. Sonra da babası Amphitryon'u, Eurytheus'un babası, oğullarını ise Eurytheus'un oğulları zanneder. Böylece karısını ve çocuklarını katleder. Babasını da öldürmek üzereyken, Athena yaşlı adamı kurtarır ve Herakles'i uyutur.

Herakles, kendine gelip olan biteni öğrendiğinde kahrolur. Bir kahraman olarak onca şey yapmıştır ama Tanrıça Hera, onu yine de kahretmiştir. O esnada, yeraltından kurtardığı Theseus, Lykos'un tahtı gasp ettiğini öğrendiğinden dostuna yardım etmek için Atina ordusunu toplayarak gelmiştir. Ancak geldiğinde olan biteni öğrenir. Herakles intihar etmek ister. Ama Theseus, intiharın korkaklara özgü olduğu konusunda Herakles'i ikna eder. Herakles, kendi oğullarını öldürdüğü için Thebai'den sürülecektir. Bu yüzden ona Atina'da mal mülk vermeyi teklif eder. Herakles, Theseus'un teklifini kabul eder. Bir dostun ne kadar önemli olduğunu vurgular. Babası Amphitryon'dan çocuklarına cenaze düzenlemesini ister. Böylece Theseus ile birlikte sahnedен çıkar.

Görülüyor ki, Euripides'in "Herakles'in Çılgınlığı" tragedyası Herakles efsanesini konu almaktadır. Herakles'in başına gelen tüm felaketler aldatılmış bir kadının öfkesi yüzünden meydana gelmiştir. Hera, bir tanrıça olsa da sonuçta bir kadındır. O da tıpkı ölümlü bir kadın gibi kocasının kendisini başka bir kadınla aldatmasına katlanamaz. Duyduğu kıskançlığın öfkesiyle deliye dönen Hera bir tanrıça olduğu halde hiçbir suçu olmayan bir çocuktan korkunç bir şekilde intikam alarak kocasına karşı duyduğu

öfkeyi Herakles'ten çıkarmıştır. Ozan, bu oyununda aldatılan kadınların dinmek bilmeyen öfkesine dikkat çekmek istemiş olmalıdır.

Bu noktada kadın kahraman Megara, yukarıda belirttiğimiz üzere, Herakles'in karısıdır. Oyun içindeki rolü çok fazla olmamakla birlikte, bir kahramanın karısına yaraşır şekilde cesur bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Megara, aynı zamanda kocasının yokluğunda ona sadık kalıp çocuklarını koruyan örnek bir eştir, ancak genç kadın kralın gücü karşısında canından çok sevdiği çocuklarının öldürülmesine boyun eğmek zorunda kalan kederli bir anne olarak betimlenmiştir (Ediz Okur, 2010, s. 132).

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Megara ile Herakles'in yaşlı babası Amphitryon ve çocukların sığındığı Zeus Tapınağı önündeki sunakta, Megara'nın söylediği "*Kadın kısmı, erkek kadar acısını gizlemesini bilemez*" sözü de ozanın kadına bakış açısını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Oyunun bu bölümünde, Herakles'in yaşlı babası kendisini tanıır, Herakles'in hikâyesini ve içinde buldukları durumu anlatır. Sonrasında Megara geçmişte o günün bir karşılaştırmasını yapar. Çaresiz kadın, zamanında bir kralın kızı olarak mutluluk içinde büyümüş, herkesin gıpta ettiği bir kahramanla evlenmiş, sonrasında ise anne olmanın sevincini tadararak mutluluğunu perçinlemiştir. Şimdi ise o mutlu günler çok gerilerde kalmıştır, çünkü çok sevdiği kocası ölmüş, kendisi ve çocukları da ölüme mahkûm edilmişlerdir. Megara, kocasının ölüm acısını içine gömmüş, sürekli babalarını soran çocuklarını türlü yalanlarla avutmak için çırpınmaktadır. Tüm olanlar yetmezmiş gibi bir anne için hayattaki en korkunç acıyı yaşayacağını yani çocuklarının öldürüleceğini de bilmektedir. Kendisine yardım edecek tek bir dostu bile olmayan Megara kaderine boyun eğer. Ancak Amphitryon, gelini kadar umutsuz değildir. Her şeye rağmen yaşlı adamın içinde hala bir umut ışığı vardır. Herakles, Tanrı Zeus'un oğludur. Tanrının bir şekilde onlara yardım edeceğini düşünür. Koro şarkısından sonra Lykos'un, çocukları kendisinden intikam alacakları korkusuyla öldürmek istediğini açıklar. Kral, onların yakılacağı ateşin hazırlanmasını ister. İhtiyar Thebai erkeklerinden oluşan koronun bu katliama izin vermeyeceklerini belirttiği sözlerinden sonra Megara sahneye gelir. Kendisinin ve çocuklarının ölüme hazır olduğunu bildirir, çünkü o bir kahramanın karısıdır ve kocasının yolundan gitmeye mecburdur. Mademki onlar için ölüm kaçınılmaz bir son, o halde ölmek gerekir. Sızlanıp, yalvarıp rezil olmaktan ise onuruyla ölmek ister. Çaresiz kadın bir ara çocuklarının sürgün edilmesi için krala yalvarmayı düşünmüş, ancak yabancı topraklarda çocuklarına sefil bir hayat sunmaktansa ölmelerinin daha hayırlı olacağına karar vermiştir. Lykos'tan Megara, sadece kendisinin ve yaşlı adamın çocuklardan önce öldürülmesini ister. Çünkü anne yüreği çocuklarının can çekişmesini görmeye dayanamaz. Kral onun bu

isteğini kabul eder. Zavallı kadın ölüm törenine hazırlanmak üzere çocuklarıyla birlikte saraya girer. Amphitryon da artık ümitsizlik içindedir. Koronun, Herakles'in başarılarını anlattığı şarkısından sonra Megara, yeniden sahnede görünür. Çocuklarını hazırlamış, celladını beklemektedir. Zavallı kadın başına gelen felaketlerden yakındır. Zamanında kocasıyla birlikte çocukları için kurduğu hayallerin nasıl yıkıldığını dile getirir.

Tanrı yardımından ümidini kesmiş Amphitryon da son kez Zeus'a yalvarır. Bu sırada Megara, Herakles'in geldiğini görür, büyük bir sevinçle kocasını karşılar. Herakles, çocuklarını ölüm giysileri içinde görünce şaşırır, babasına olanları sorar. Megara, kadının doğası gereği acıları gizlemekte erkeklere göre daha zayıf olduğunu söyleyerek olanları babasından öğrenmek isteyen kocasına büyük bir telaşla tüm olup biteni anlatır.

Herakles, Lykos'u öldürmeye karar verir. Bir hileyle kralı sarayın içine sokarlar. Lykos saraya girer girmez, Herakles tarafından öldürülür. Kralın ölümü üzerine, koronun sevinç içinde söyledikleri şarkı sarayın üzerinde Iris ve Lyssa'nın görünmesiyle kesilir. Mutluluk yerini korkuya bırakır. Iris, Tanrıça Hera'nın Herakles'e kurduğu tuzağı açıklar. Buna göre o, kendi çocuklarını ve karısını öldürecektir. Gecenin kızı Lyssa, Herakles'in gözlerine perde indirip ona çılgınlık nöbeti geçirecektir. Hera'nın kurduğu tuzağın içine düşen Herakles, çıldırmış bir halde çocuklarını ve karısını düşmanları sanarak öldürür. Daha sonra derin bir uykuya dalar. Kendine geldiğinde de yapmış olduğu çılgınlığı babasından öğrenir (Ediz Okur, 2010, s. 133-134).

Gelelim atomculuk teorisinin gerçek kurucusu olarak kabul edilen filozof Demokritos'a...

Demokritos/ Δημόκριτος ve Kadın:

Demokritos, bugün öncelikle geliştirdiği atomik evren teorisi formülasyonu ile hatırlanan bir antik Hellen Sokratik filozofudur. Demokritos, başka bir deyişle, tohumları İÖ 5. yüzyılda, hocası Leukippos tarafından atılan atomcu teoriyi geliştirerek doğal dünyaya ilişkin materyalist bir açıklama geliştiren ve Sokrates öncesi doğa felsefesinin son düşünürü olarak geçen antik Hellen filozofudur. Ahmet Cevizci'nin de yazdığı üzere, Demokritos'un atomculuğu antik düşüncede doğal dünyadaki düzeni herhangi bir teoloji ya da amaç kavramına başvurmadan açıklayan az sayıdaki kuramın en seçkin örneğini oluşturur.

Antik kaynaklara göre, Cevizci, adı "*halkın seçtiği*" anlamına gelen Demokritos'un İÖ 460 yılında doğduğunu ve buna göre Sokrates'in (İÖ 469-399) genç bir çağdaşı olan Demokritos'un her ne kadar bazı kaynaklarda Miletoslu olduğu söylene de

aslında Thrakia'daki Abdera'da doğmuş olduğunu yazar. Yine onun Anaksagoras'tan (İÖ 500 – 428) 40 yaş daha küçük olduğunu ve Anaksagoras'ın felsefesini iyi bildiğini de anlatır.

Gerçekten de Demokritos, Abdera'da İÖ 5. yüzyılda yaşamış ve atomculuk ile ilgili çalışma yaparak atomculuk teorisini geliştiren Leukippos'un öğrencisi olmuş ve babasının kendisine bıraktığı mirası da bilgiye olan susuzluğunu gidermek için uzak ülkelere seyahatlerde harcamış bir Sokratik filozoftur. Asya'ya gitmiştir, hatta Hindistan ve Etiyopya'ya kadar ulaştığı da söylenen Demokritos, yaptığı bu uzun yolculuklarla tanınmıştır.

Demokritos'un başta etik, fizik ve kozmoloji olmak üzere pek çok alanda eser verdiği bilinir. Ona “*Büyük Dünya Sistemi*” ve “*Küçük Dünya Sistemi*” gibi iki eser atfedilmekle birlikte, Cevizci, Theophrastos'un bunlardan birincisinin Leukippos tarafından kaleme alındığını öne sürdüğünü belirtir. Öte yandan Demokritos'u doğa felsefesindeki rakiplerinden biri olarak gören Aristoteles'in ise onun hakkında, günümüze ikinci el kaynaklardan sadece birkaç pasajın kaldığı uzun bir monografi yazdığını ve bu yüzden, onun düşüncesinin günümüze sadece ikinci el kaynaklar yoluyla erişmiş olduğunu da söyler (Cevizci, 2006, s. 155- 158).

Çalışmamızın asıl kaynağını oluşturan “*Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*” adlı eser ve bu eserde değerlendirmeye çalıştığımız kadın ile ilgili sözlerden biri de şimdi görüleceği üzere, Demokritos'a aittir.

“...kadın kötü düşünceler için erkekten çok daha ateşlidir” ve “az konuşmak kadının süsüdür”.

Anlaşılabileceği üzere, Demokritos'un bu sözlerinde temel vurgu, iyi bir kadının nasıl olması gerektiğidir. Sokratik filozof, burada bizlere aslında kadının hem evde hem de toplum içinde görevlerinin çok sınırlı olduğunu; konuşma hakkının bile olmadığını söylüyor. Bu bir gerçektir... Ne yazık ki, antik Hellen kadınının sosyal statüsü, kız çocuk, kız kardeş, eş ve anne kavramları ile sınırlandırılmıştı. Nitekim Hellen toplumunun kadına verdiği bu rollerde bir değişimin olmadığını en güzel kanıtı hem Homerik hem de Klasik dönemde de mevcuttur.

Bu cümleden olmak üzere, Homerik Dönem'in en güzel kanıtını Odysseus'un oğlu Telemakhos'un annesi Penelope'ye olan şu hitabında bulmak mümkündür (Hom. *Od. I. 355*):

“Haydi, evine git, bak işine gücüne,
Git dokuma tezgâhına, ipliğine bak,

*Buyur hizmetçilerine, işe göz kulak olsunlar,
Kuşmak erkeklere vergi, en başta bana,
Benim bu evin tek efendisi.”*

Görülüyor ki, Homerik Dönem asil Hellen kadınlarının da *oikos*'taki görevleri, eş, kraliçe ve evin hanımefendisi olarak, hizmetkârları yönetmek, eşi ile birlikte evin ve çocuklarının bakımını üstlenmektir. Oğul Telemakhos'un bu söyleminin tipik bir erkek egemen toplumun söylemi olduğu, henüz çocuk da olsa evin reisinin erkek olduğu vurgulamakta ve kadın her zaman erkeğin korumasında bir varlık olarak yansıtılmaktadır.

Antik Hellenlerin kadına verdiği bu rollerde beş asır sonra bile bir değişim olmadığına önemli bir başka kanıtını da Xenophon'un "*Oikonomikos*" (Οἰκονομικός) adlı eserinde görürüz. Yani bu eserde yer alan Sokrates ile Iskhomakhos arasındaki bir söyleşi, İÖ 5. yüzyılın ikinci yarısında Atina'daki kadının durumunu yansıtmaya açısından önemlidir. Sokrates, Iskhomakhos'a evde kalıp evin sorumluluğu ile ilgilenip ilgilenmediğini sorunca Iskhomakhos'tan şu yanıtı alır: "*Aksine ben evde kalmıyorum. Zira ev işlerini karım mükemmel yönetecek kapasitededir.*" (Xen. Oec. VII-X; Şahin, 2013, s. 15; Yalazi & Küçüker, 2015, s. 57 – 90).

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür, antik Hellenlerin toplumsal yapısı irdelendiğinde, kadın dünyası ile erkek dünyasının tümüyle farklı olduğu, aralarında düşünsel ve tinsel bir iletişim olmadığı görülür. Zira toplum inancına göre, erkek ve kadının naturaları doğuştan farklıydı. Başka bir deyişle, Tanrı(ça)lar kadını ev işlerini ve aile bireylerinin bakımını üstlenmesi, erkeği ise dışarıdaki işler için yaratmışlar, bu nedenle erkeği daha güçlü kılmışlardı. Bu durumda, özetle antik Hellen kadınının dört duvar arasında dokuma ve buna benzer işler yapması gerekiyordu. Az konuşmalı ve çok çalışmalıydı. Nitekim sokağa çıkması dahi yasak olan kadının bir yabancı ile konuşması dahi bir namus meselesiydi ve yasaktı.

Gerçekten, erdemli olmak ya da olmamak bir yazgıydı Hellen kadını için...

Gaius Iulius Phaedrus/Φαῖδρος ve Kadın:

"...Kadınlar yolarlar erkekleri, ne türlü yoldan olursa olsun, ister sevsinler, ister sevilsinler..." (Phaed. II.2).

Hellen toplumunda kadına bakış açısının değişmediğini kanıtlayan ve çalışmamızda değerlendirdiğimiz bu son sözler ise İÖ 6. yüzyılda yaşadığı varsayılan eski Hellen masalcısı Aisopos'un masallarını Latinceye aktaran ilk kişi olarak bilinen Romalı fabl yazarı Phaedrus'a aittir. Gaius Iulius Phaedrus (İÖ yak. 15 – İS yak. 50), Roma'ya

getirilen ve Augustus ailesinin azatlısı olan Thrakialı bir köledir. Yaklaşık 100 öyküyü kapsayan, beş kitapta Latince derlediği bir dizi fabl yazmıştır. Söz konusu derleme, büyük olasılıkla, İS 1. yüzyılın 30'lu yıllarında yayımlanmıştır. Ayrıca 32 fabl içeren, herhalde yine Phaedrus'un yazdığı bir eki de vardır. Yapıt, fablların yanı sıra (örneğin Aisopos, Sokrates, Menandros'a ilişkin) bir dizi öykücüğü ve yazarın kendisini kötülere karşı savunmalarını kapsar.

Fabllar, bilindiği üzere, Aisopos'un yazdıklarına ve Aisopos'a mal edilen başka kaynaklardan alınma hayvan öykülerine dayanır. Manzum yazılan bu fabllarda *iam-bici senarii* vezni kullanılır ve hem öğüt vermek hem eğlendirmek gibi ikili bir amaç güdülür. Genelde de ya ciddi ya da alaycı bir havaları vardır ve hayatta uğranılan hak-sızlıkları, toplumda, siyasette rastlanan kötülükleri ele alırlar, ama ara sıra hafif ve eğlendiricidirler (*Oxford Antikçağ Sözlüğü*, 2013, s. 721-722).

Bu açıklamayı yaptıktan sonra, tekrar konumuza dönebiliriz. Phaedrus, 3. kitabının öndeyişinde, bir kölenin açıkça söylemeye çekindiklerini dolaylı yoldan söylemesi için fablın icat edildiğini belirtir. Fabllardaki amaçlı ya da imgelenen anıştırmalar, *prae-fectus praetoru* yani muhafız alayı komutanı Seianus'u kızdırmış ve Phaedrus bilinmeyen bazı cezalara çarptırılmıştır. Phaedrus'un öykülerinin çoğu Ortaçağ'dan günümüze aktarılan bildiğimiz öykülerdir. "Kurt ile Kuzu", "Tilki ile Üzüm", "Öküz Olmak İsteyen Kurbağa" bunlar arasındadır.

Phaedrus'un "...Kadınlar yolarlar erkekleri, ne türlü yoldan olursa olsun ister sevsinler, ister sevilsinler...", söylemini değerlendirmeniz eğer kadınsanız güçtür. Romalı fabl yazarının bu bakış açısı karşısında insan, ister istemez Hellen kadınına asalak, tembel, elinden kötülükten başka bir şey gelmeyen, yoksulluğa bir türlü alışamayan, hep bolluğu özleyen olarak tasvir eden Boiotia'lı ozan Hesiodos'u hatırlar. Gerçekten de Phaedrus, Hellen kadınının bu kusurunu saymakla, kendi çağının kadınına betimlerken yerden yere vuran ozan Hesiodos ile birleşmektedir. Daha önce de değerlendirdiğimiz şu birkaç dizesini birlikte tekrar okuyalım:

"Takıp takıştırıp kışını sallayıp

Aklını çelmesin kadının biri.

Gözü ambarındadır diller dökerken sana,

Ha kadına güvenmişsin, ha bir hırsıza." (Hesiod. İşl. 372-375)

Anlaşıldığı kadarıyla, Phaedrus ve Hesiodos, her ikisi de aynı şeyi söyler, hatta çok sonraları kadını *oikos* üretiminin bir parçası olarak gören yaklaşımıyla bilinen Xenophon da...

SONUÇ

Bütün bu değerlendirmelerden sonra bir genelleme yapmak zorunda kalırsak; “*Antik Yunan’dan Yaşayan Sözler*” kitabında da görüldüğü üzere, şu sonuç ortaya çıkmaktadır: kadın bir beladır. Nitekim bu çalışmada ele aldığımız her bir ünlü Hellen şairinin, yazarının, filozofunun ve ozanının eserlerindeki satır aralarında gözümüze çarpan ilginç ve anlamlı sözleri bize Homerik dönemden itibaren Hellenlerin kadına bakış açısında hiç bir değişimin olmadığını, ne yazık ki açıkça göstermektedir.

Etik Beyan

“Antik Yunan’dan Yaşayan Sözler’de Kadın” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics – COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek olmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar:

Aiskhy. *Agamem.* (Aiskhylos, *Agamemnon* [Ἀγαμέμνων]) Kullanılan metin ve çeviri: Aiskhylos, *Agamemnon*, Çeviren: Ahmet Cevat Emre, Milli Eğitim Basımevi, 1964.

Aristop. *Lysist.* (Aristophanes, *Lysistrata* [Λυσιστράτη]) Kullanılan metin ve çeviri: Aristophanes, *Lysistrata*, Eski Yunancadan Çeviren: Emre Poyraz, Pinhan Yayıncılık, 2021.

Eurip. Herak. (Euripides, *Herakles* [Ἡρακλῆς]) Kullanılan metin ve çeviri: Euripides, *Herakles*, Yunanca aslından çeviren: Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Hdt. (Herodotos, *Historiai* [Ἱστορίαι]) Kullanılan metin ve çeviri: Herodotos, *Tarih*, çeviren Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Hesiod. İşl. (Hesiodos, *Erga kai Hemerai* [Ἔργα καὶ Ἡμέραι]) Kullanılan metin ve çeviri: Hesiodos, *Theogonia & İşler ve Günler*, Çevirmen: Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Hesiod. *Theog.* (Hesiodos, *Theogonia* [Θεογονία]) Kullanılan metin ve çeviri: Hesiodos, *Theogonia & İşler ve Günler*, Çevirmen: Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Hom. *Od.* (Homeros, *Odysseia* [Ὀδύσσεια]) Kullanılan metin ve çeviri: Homeros, *Odysseia*, Eski Yunanca aslından çevirenler: Azra Erhat – A. Kadir, Can Yayınları, 2007.

Phaed. II. (Phaedrus) Kullanılan metin ve çeviri: Gaius Iulius Phaedrus, *Masallar*, Çeviren: Güngör Varınlıoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Xen. *Oec.* (Xenophon, *Oeconomicus* [Οἰκονομικός]) Kullanılan metin ve çeviri: Ksenophon, İktisat Üzerine –Oikonomikos-, Yunanca aslından çeviren: Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Modern Kaynaklar:

Akyüz, Y. (2015). Aristophanes'in Eserlerinde Siyasal İroni ve Barış, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 2, 118-137.

Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler (2003). *Antik Yunan'dan Yaşayan Sözler*,

Derleyenler: Emre Erten, Emel Karayel, Vicdan Taşçı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bonnard, A. (2004a). *Antik Yunan Uygarlığı Cilt I: İlyada'dan Parthenon'a*, Fransızcadan çeviren Kerem Kurtgözü, İstanbul: Doğa Basın Yayın.

Bonnard, A. (2004b). *Antik Yunan Uygarlığı Cilt II: Antigone'den Sokrates'e*, Fransızcadan çeviren Kerem Kurtgözü, İstanbul: Doğa Basın Yayın.

Bonnard, A. (2004c). *"Antik Yunan Uygarlığı Cilt III: Euripides'ten İskenderiye'ye"*, Fransızcadan çeviren Kerem Kurtgözü, Doğa Basın Yayın.

Budak, N. (2017). *Sophokles'in Oidipus Üçlemesinde Çatışma ve Şiddet*, Yayınlanmamış yüksek lisans tez, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Cevizci, A. (2006). *Felsefe Ansiklopedisi Cilt 4: Dadaizm-Dyade*, Editör: Ahmet Cevizci (Ed.), Demokritos içinde (ss. 154-159), İstanbul: Babil Yayıncılık.

Dürüşken Ç. (2004). *Latince Deyişler ve Yaşamın Renkleri*, İstanbul: Homer Kitabevi.

Ediz Okur, N. (2010). *Euripides Tragedyaları Işığında Klasik Çağ Atinası'nda Kadının Konumu*", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Grimal, P. (1997). *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, Önsöz: Charles Picard, Çeviri: Sevgi Tamgüç, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Güzel, B. (2015): "Lysistrata: Kadının Antik Yunan Toplumundaki Yeri", *Turkish Studies*, 10/10, 505-552.

Hesiodos Eseri ve Kaynakları (1977). Çevirenler: Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Önsöz, Giriş ve Sözlük: Azra Erhat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İşler ve Günler – Tanrıların Doğuşu (2014). Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.

Oxford Antikçağ Sözlüğü (2013). Editör: M. C. Howatson, Çeviri: Faruk Ersöz, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Sina, A. (2004). Eleusis'de Demeter Kültü ve Kadın Ritüelleri, *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44/1, 37-52.

Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Tekin, O. (2011). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Üreten H. & H. Yasemin Mumcu (2015). Antik Yunan Mitolojisi'nden Servet-i Funun Edebiyatı'na Prometheus, *The Journal of Academic Social Science*, 2/11, 32-52.

Yalazi, E. & S. Deniz Küçüker (2015). Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik ve Kadına Yaklaşım, *Archivum Anatolicum*, 9/2, 54-90.